Tarih Okulu Dergisi (TOD) Journal of History School (JOHS)
(2022), 15(61), 4228-4266
Özgünlük kontrolü intihal.net Authenticity process
DOI: http://dx.doi.org/10.29228/Joh.63383
Makale türü: Araştırma makalesi **Article type:** Research article
Geliş tarihi 30.06.2022 Submitted date
Kabul tarihi 19.12.2022 Accepted date
Elektronik yayın tarihi 31.12.2022 Online publishing date
Atıf Bilgisi / Reference Information
Bölük, R. (2022). Demre (Antalya) Ağzı Ses Bilgisi Özellikleri. *Journal of History School*, 61, 4228-4266.

DEMRE (ANTALYA) AĞZI SES BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ[1]

Ramazan BÖLÜK[2]

Öz

Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan araştırmalar 1940'lı yıllarda yerli araştırmacıların sahaya inmesiyle hız kazanmıştır. O tarihlerden bu yana birçok il ve ilçede ağız derlemeleri yapılmaya devam etmektedir. Herhangi bir dilin ses yapısını anlamak için sadece yazı dilini incelemek yetersiz kalacaktır. Bu bakımdan yerel ağızların araştırılması dilde karanlık kalan bazı alanları aydınlatmada önemli bir yer tutar. Bu çalışmada Antalya ili Demre ilçesinin ses özelliklerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Antalya'nın batısında yer alan Demre ilçesinin doğusunda Finike, batısında Kaş ilçeleri bulunmaktadır. Deniz kenarına kurulan ilçe merkezi coğrafi olarak ulaşım açısından zor bir konumdadır. Bu sebebe bağlı olarak dışarıdan göç alması fazla yaygın olmadığından dolayı kendi sosyokültürel yapısını muhafaza etmiştir. Makalede ilçenin ses özelliklerini yansıtacağı düşünülerek Antalya ve Yöresi Ağızları adlı eserde yayımlanan beş yerleşim biriminin metinleri incelenmiştir. Makale *giriş, ses bilgisi* ve *sonuç* bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Demre ilçesi ana hatlarıyla tanıtılmıştır. Ardından ses bilgisi ünlüler ve ünsüzler olmak üzere iki ayrı başlıkta incelenmiştir. Bu bölümde Antalya ili Demre ilçesi ağzının ses özellikleri üzerinde durulmuştur. Tespit edilen veriler ve bulunan sonuçlar maddeler halinde verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demre ağzı, Türkiye Türkçesi ağızları, Ağız bilimi, Antalya ağzı, Sesbilgisi.

[1] Bu çalışma, 2-4 Haziran 2022 tarihlerinde Azerbaycan-Bakü'de düzenlenen INCSOS VII-Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan bildirinin genişletilerek makaleye dönüştürülmüş halidir.

[2] Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili Anabilim Dalı, ramazan.boluk@hbv.edu.tr, Orcid: 0000-0002-3535-3979

Ramazan BÖLÜK

The Phonetic Characteristics of Demre (Antalya) Dialect

Abstract

The studies on Turkey Turkish dialect, which foreign researchers started to work beforehand, gained speed with the arrival of local researchers in the field in the 1940s. Since then, dialect compilations have been carried out in many provinces and districts. In order to understand the sound structure of any language, it will be insufficient to examine the written language alone. In this respect, the study of local dialects has an important place in lightning some areas that remain dark in the language. In this study, it is aimed to reveal the sound characteristics of Demre district of Antalya province. Located in the west of Antalya, Demre district is surrounded by Finike in the east and Kaş districts in the west. The downtown established by the sea is geographically in a difficult position in terms of transportation. Due to this reason, it has preserved its own socio-cultural structure since it is not very common to receive immigration from abroad. In the article, the texts of the five settlements published in the work named "Antalya ve Yöresi Ağızları" were examined, considering that they would reflect the sound characteristics of the district. The article includes introduction, sound information and conclusion sections. In the introduction part, Demre district is introduced with its main lines. Then, phonetics were examined under two separate headings, vowels and consonants. In this section, the vocal characteristics of the dialect of the Demre district of Antalya province are emphasized. The results were compared with the data and the results were given as items.

Keywords: The Dialect of Demre, The Dialects of Turkey Turkish, Dialectologie dialect of Antalya, Phonetic.

GİRİŞ

1867 yılında Avrupalı bilim insanlarının öncülüğünde başlayan Türkiye Türkçesi ağızları araştırmaları özellikle 1940'lı yıllardan sonra yerli araştırmacıların da devreye girmesiyle önemli oranda artmıştır (Korkmaz, 1995a, s. 232-248).[3] 1940 yılına kadar yapılan çalışmaların tümü I. Kúnos, T. Kowalski, J. Deny gibi yabancı dil bilimciler tarafından yapılmıştır (Bulut, 2013, s. 1131). Teknolojinin gelişmesi ve yaygınlaşması, bunun yanında sosyo-kültürel hayatın değişmesi, köyde ve şehirde toplumun her bir kesiminde modern yaşam tarzının benimsenmesi nedeniyle kaybolmaya yüz tutan ağızların ortaya konması için derlemeler yapılmaya devam etmektedir. Çünkü ağız verileri, standart dilin veya yazılı belgelerdeki dil durumunun daha iyi incelenmesine, yazılı belge yoksa bir

[3] Yerli araştırmacılar döneminde Türkiye Türkçesi ağızları ve diğer Türk lehçeleriyle ilgili önemli çalışmalar yapılmıştır. (bk. Dallı, 1991; Aratan, 1965; Alkaya, 2008a; 2008b; Emet, 2008; Gülensoy vd. 2009)

dildeki bilinmeyen yönlerin aydınlatılması için önemli bir yer tutmaktadır (Demir, 2013, s. 30).

YÖNTEM

Bu çalışmada Antalya ve Yöresi Ağızları (Erdem ve Bölük, 2012) adlı eserin 292-306 sayfaları arasında yer alan Demre ilçesi metinleri esas alınmıştır[4]. Bu metinlerin haricinde Demre doğumlu olmamız ve 10 yıl kadar bu yörede yaşamamız hasebiyle daha önceden aldığımız kendi notlarımızdan da oldukça istifade edilmiştir.

Demre Tarihçesi[5]

Tarihte Demre isminin Myra'ya dönüşebilecek ünlü Myra yağının üretildiği mersin bitkisinden (Commiphora myrrha) geldiği düşünülmektedir.

St. Nikolas'ın piskopos olarak görev yaptığı yer olması nedeniyle ününü tüm Orta Çağ boyunca sürdüren Myra önemli bir Likya kentidir. Kentin tarihi tiyatrosu oldukça sağlam halde günümüze ulaşmıştır. Myra'nın kaya mezarları, biri şehir tiyatrosunun üzerinde diğeri doğudaki "nehir nekropolü" denen alanda yer alır.

Osmanlı döneminde, 1904 yılında Eynihal adıyla köy olan Demre, 1968 yılında mevcut 4 köyün birleşmesiyle belde, 1987 yılında da Kale adıyla ilçe olmuştur. 2005 yılında Kale adı değiştirilerek Demre yapılmıştır.

472 kilometrekare alan üzerine kurulmuş olan ilçeye bağlı on yedi mahalle bulunmaktadır (http://antalya.gov.tr/demre).

2021 yılı TUIK verilerine göre ilçenin toplam nüfusu 27.150'dir (https://cip.tuik.gov.tr/#).

Demre Turizmi

İlçede belediye ruhsatlı olarak Üçağız mahallesinde 381 yatak kapasiteli 21 pansiyon, merkez ve diğer mahallerde de 450 yatak kapasiteli 10 otel-pansiyon yerli ve yabancı misafirlere hizmet vermektedir. Turizm Bakanlığından ruhsat alan 2 işletme mevcut olup, bu işletmelerin yatak kapasitesi ise 316'dır. İlçedeki

[4]Verilen örnekler eserde geçtiği şekli ile aynen alınmıştır, örneğin özel isimler italik yazıldığı için makalede de italiktir.

[5] Bu kısımdaki bilgiler Antalya valiliği resmî web sayfası (http://antalya.gov.tr/demre) ve TUIK'ten (https://cip.tuik.gov.tr/#) alınmıştır.

turizm amaçlı kullanılabilecek toplam yatak kapasitesi 1147'dir. İlçenin Çayağzı Limanında faaliyet gösteren Deniz Taşıyıcılar Kooperatifi'ne bağlı 50, Üçağız mahallesinde 60 olmak üzere toplamda 110 tane tur teknesi bulunmaktadır. Bu teknelerle çoğunluğu yaz sezonunda olmak üzere Kekova yöresine günübirlik turlar düzenlenmekte ve bu sektörden yaklaşık 600 vatandaş geçimini temin etmektedir. İlçede Taşdibi ve Sülüklü sahil kısımları Kültür ve Turizm Bakanlığınca 2011 yılı içinde Demre Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi olarak ilan edilmiş ve 9 turizm tesisi için tahsis yapılmıştır (http://www.demre.gov.tr/demre-turizmi).

Coğrafyası ve İklim Yapısı

Antalya'nın yaklaşık 150 km batısında, Teke Yarımadası'nın güney kısmında yer alan Demre ilçesi, doğusunda Finike, batısında Kaş, güney tarafında ise Akdeniz ile çevrilmiştir.

İlçe merkezi Demre Çayı'nın getirmiş olduğu verimli alüvyon birikintisi üzerine kurulmuştur. Akdeniz ikliminin tipik özelliğinin gözüktüğü Demre'de yaz mevsimleri sıcak ve kurak kış mevsimi ise ılık ve yağışlı geçer (Dünden Bugüne Antalya, 2012, s. 248).

Demre Tarımı

İlçe halkı, gelirinin çok büyük bir kısmını tarımdan sağlamaktadır. Tarımda ağırlıklı ürün, turfanda sebze ve narenciyedir. İlçede TUIK verilerine göre 43847 dekar tarım alanı bulunmaktadır. Bunun 15.947 dekarı kapalıdır ve seracılık yapılmaktadır (https://cip.tuik.gov.tr/#). İlçe merkezinde seracılık modern metotlarla yapılmaktadır. Üretilen sebzeler iç ve dış piyasalarda satılmaktadır. İlçede 1640 kişisi Ziraat Odası ve İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğüne kayıtlı toplam 3789 çiftçi bulunmaktadır (http://www.demre.gov.tr/demre-tarimi).

Demre Ağzı

Antalya ağzı, Karahan'ın, Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması isimli eserinde Batı grubu ağızları içinde I. alt grupta gösterilmiştir. Bu grupta bulunan diğer ağızlar ise Afyon, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Burdur, Bursa, Çanakkale, Denizli, Eskişehir, Isparta, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak ve Nallıhan (Ankara) ağızlarıdır (Karahan, 1996, s. 2 ve s. 116).

Demre ağzı üzerine yapılan çalışmalar için Gülensoy ve Alkaya (2011) tarafından hazırlanan eser ile Bulut(2013)'un makalesi taranmış Demre özelinde

bir çalışma olmadığı tespit edilmiştir. Ancak Tepeli (2010) yöre ağzı üzerine tam metni yayımlanmayan bir bildiri sunmuştur. Bu bildiri haricinde ilçenin de içinde yer aldığı bir çalışma Erdem ve Bölük (2012) tarafından yapılmıştır. Bu eserde Antalya ve yöresi ağızları şimdiki zaman ekine göre üç ana gruba ayrılmıştır. Bu ana gruplar içinde Demre ilçesi I. Ağız Bölgesinde yer almaktadır. I. Ağız Bölgesi de kendi içinde üç alt ağız bölgesine ayrılmış ve burada Demre ve Kaş ilçeleri /ķ/>/ḫ/ değişimi görülmemesi özelliği ile diğer ilçelerden ayrılmıştır (Erdem ve Bölük, 2012, s. 190). Bu bilgiler ışığında Demre ilçesi ile ilgili ayrıntılı bir çalışma yapılmadığı için bu makale hazırlanmıştır.

SES BİLGİSİ

Ünlüler

Ünlü Çeşitleri

Demre ağzında, sekiz ünlünün haricinde yazı dilinde kullanılmayan, farklı boğumlanma noktalarına sahip bazı ünlü çeşitleri vardır[6].Bunlar: [ȧ], [å], [ä], [á], /ė/, [é], [ȇ], [i̇], [í], [i̊], [ó], [ȯ], [ȯ̈], [ú] ünlüleridir.

/a/ ünlüsü ve çeşitleri

[á]: /a/-/e/arasında bir orta damak ünlüsüdür (Ercilasun, 1983, s. 51). Bu ses ilçe ağzında sistemli bir şekilde daha çok /y/ve ön /l/ünsüzün önlüleştirici etkisiyle kendini gösterir. yálıñȧyáķ, yásTıķ, serȃ yā̆ni, ilā̆na, láf, ġoláy.

[ȧ]: Bu ses /a/-/ı/ arası daralmış bir "a" ünlüsüdür. Genelde ilk hecelerde görülmesine karşın sistemli değildir (Erdem ve Bölük, 2011, s. 414). Bazı durumlarda dar bir ünlü tesiriyle ikinci ve sonraki hecelerde de ortaya çıkabilir: zȧmannarı, baḫıḷȧcānı, ġocȧyá, yā̆rȧḷḷardı, tārȧna, saḷȧcañ.

[å]: Boğumlanma noktası /a/-/o/ arasında oluşan bir ünlüdür. Bu ünlü daha çok yuvarlak ünlüler ve dudak ünsüzlerinin etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Dudak ünsüzleri yanında Azerbaycan Türkçesi ve ağızlarında /a/>/o/ ve /e/>/ö/ değişmeleri sürekli ve kesin olduğu halde Anadolu ağızlarında bu değişimin tam netleşmediği görülür (Tosun, 2016, s. 24). Bu ses bazı durumlarda kişisel kullanımlara bağlı bir şekilde ortaya çıkar. bubåñ, çuv̇åḷå, bordå, bu då.

[6] Türkçenin geneline baktığımızda ünlü çeşitlerinin çok fazla olduğu görülmektedir. Daha geniş bilgi için bk. Yalçın, 2009.

/e/ ünlüsü ve çeşitleri

[ä]: Kelimelerin ilk hecelerinde yer alan bu ünlü normal /e/ ünlüsünden daha açık telaffuz edilir (Olcay, 1995, s. 20). Demre ağzında bu ses bir kelimede tespit edilmiştir: çäñe.

/ė/: Boğumlanma noktası /e/-/i/ arasında ve yöre ağzında sık kullanılan bir ünlüdür. Genellikle ilk hecelerde görülmekle birlikte sonraki hecelerde ve şimdiki zaman çekimlerinde de tespit edilmiştir: dēviriyėri, çėviriyėllērdin, ġatíyėñ, ġaynadíyėdiñ, çekik, buydē, ıslēyis, mėyva, ėzelēris, ėşşekler.

[ė̊]: Boğumlanma yeri /e/-/ö/ arası olan bir sestir. Dudak ünsüzlerinin etkisiyle düz /e/ sesinin yuvarlaklaşması sonucu ortaya çıkar. İç seste bulunan yuvarlak ünlülerle bir uyuma girme gayreti içinde olan /e/ sesi bu durumda biraz yuvarlaklaşır. Bunun yanında /ö/ ünlüsünün nispeten düzleşmesi sonucu oluşan ė̊ şekilleri de vardır (Tansu, 1963, s. 47): cumė̊rtesi, ė̊v̊i̊mi̊zde, ė̊veli, hötė̊, ġoyúv̊ė̊riS.

[é]: /e/ ile /i/ arasında ancak, /i/ sesine oldukça yakın ve daralmış bir ünlüdür. Yöre ağzında özellikle /y/ sesinin önlüleştirici tesiri ve kelime içindeki diğer ünlülerin etkisi sonucu karşımıza çıkmaktadır (Erdem ve Bölük, 2011, s. 415): şéde, işdé, biniyéñ, çāríliyé.

/ı/ ünlüsü ve çeşitleri

[í]: Boğumlanma noktası /ı/-/i/ arasında yarı ön damak sesidir. Önlüleştirici /y/ ünsüzünün etkisiyle ortaya çıkar. Art ünlülerden ön ünlülere geçerken arada kalan seslerin önlüleşmeye meyli sebebiyle de bu ara sesin oluştuğu görülmektedir: başlıyí, ķırķļayíllerdi, ġurutmayís, unutmíşīn.

[i̊]: Dudak ünsüzlerinin tesiriyle /ı/-/u/ sesleri arasında boğumlanan yarı yuvarlak bir ünlüdür: îbrā, davi̊ļļa, ġavi̊rı, aļıvi̊sam.

/i/ ünlüsü ve çeşitleri

[i̊]: Geçiş ünlüsü özelliği ile /i/ ile /ü/ arası boğumlanan bir yarı yuvarlak-dar ünlüdür. Dudak ünsüzlerinin etkisi ve ünlü uyumları sonucunda ortaya çıkar: gėçiv̊iriyėr, ė̊v̊i̊mi̊zde, i̊k‿üş.

/o/ ünlüsü ve çeşitleri

[ó]: Genellikle şimdiki zaman çekiminde /y/ ünsüzünün önlüleştirici tesiri (Ercilasun, 1983, s. 53) ve /ġ/, /k/, [ñ] ünsüzlerinin artlılaştırıcı etkisi ile /o/ ile /ö/ arasında boğumlanan yuvarlak bir ünlüdür: ġórmedim, görünüyór, óķús, dōyóz.

[ȯ]: Boğumlanma noktası /o/-/u/ arasında yarı dar bir ünlüdür: ȯḷmadı, ġöyárdıḳ, ȯrası, televizȯna.

/ö/ ünlüsü ve çeşitleri

[ȍ]: /ö/-/ü/ arası boğumlanan bu ses Türkiye Türkçesi ağızlarında az rastlanan zayıflamış /ö/ olarak karşımıza çıkar (Sağır, 1997a, s. 386). Yöre ağzında çoğunlukla /ö/ ünlüsünün daralması sonucu meydana gelir: dȍv̇erse, ȍküzüñ, gȍsderiyėn, dȍnme.

/u/ ünlüsü ve çeşitleri

[ú]: /u/-/ü/ sesleri arasında boğumlanan orta damak bir ünlüdür. Demre ağzında /y/ ünsüzünün önlüleştirici etkisinin yanında bazı ünsüzlerinin boğumlanma noktasını nispeten geriye çekmesiyle ortaya çıkmıştır: cúmertesi, ġoyún, suyú, ġonuşúyėn‿ėmme, óḳús, büzüyúñ.

Ünlülerin Uzunluk ve Kısalık Durumu

Standart Türkçenin bazı ağızlarında görülebilen ve Ana Türkçede kelimelerin ilk hecesinde var olduğu düşünülen birincil ünlü uzunluklarını (Gabain, 1988, s. 33) en iyi şekilde koruyan Türk lehçeleri Türkmen Türkçesi (Gökçür, 2016), Saha ve Halaç Türkçesi ile Özbek Türkçesinin Kara-Bulak ağzıdır (Buran, 2016, s. 3, akt: Atmaca ve Kanık, 2021, s. 95). Bununla birlikte uzun ünlüler Kabil Avşar ağzında, Irak'taki bütün Türk ağızlarında, Afganistan'da yaşayan Türkmenlerin ağzında ve Kuzeydoğu Bulgaristan Türk ağızlarında da tespit edilmiştir[7].

Demre ağzında birincil uzun ünlülü olarak tespit edilen kelimelere şunlar örnek olarak verilebilir: yōḳ̱luḳ, çōÇuḳ, ėrkek, ōḷdu, gē̱ldiler, vē̱rdim, bōynunu, vār vār, ōñ gün, yī̱ḳār, gēnç, dē̱cēS, yē̱yez, dȍ̄rt.

Aslen Uzun Olan Ünlülerin Kısalması

Arapça ve Farsçadan dilimize giren kelimelerdeki ünlü uzunlukları Türkiye Türkçesinde genellikle korunur: sabāḷa, zāten, musāFiriñden.

[7] Daha fazla bilgi için bk. Tabaklar, 1996, s. 145; Alkaya, 2008c; Erdem, 2008; Tekin, 1995; Bozkurt, 1978, s. 206-207; Buluç, 1972, s. 181; Dallı, 1991, s. 72; Bozkurt, 1981, s. 39-79. Konu hakkında farklı görüşlere sahip araştırmacılar da vardır: Timurtaş, 1977, s. 46, Korkmaz, 1995b, s. 123-127.

Alıntı kelimelerdeki uzun ünlülerin bazıları da kısalmıştır: aḳĭrabȧ, zȧmannarı, aPdasḷı, láf, tėkĭrar, *hatmȧ.*

Normal Uzunluktaki Ünlülerin Kısalması

Vurgusuz olan ünlülerin konuşma sırasında kısalma eğilimi gösterdiği bilinmektedir (Doerfer, 1989, s. 5). Buna bağlı olarak Demre yöresinde de bazı kelimelerdeki ünlülerin kısaldığı tespit edilmiştir: birĭne, tėnesĭ, depĭPboturun, adamĭñ, kilolŭ, ōlĕ, gōrdüm mŭ mar, sōră, hötĕ‿iki, oḷŭdun.

Hece Kaynaşması Sonucu Oluşan Uzun Ünlüler

Ünsüzler bazen iki ünlü arasında eriyerek bu iki ünlüyü bir uzun ünlü haline getirirler (Doerfer, 1989, s. 24): ālēPboturḳan, bubacīm, meslē, dėvelēñki ġonuşÇāz, ėrkē.

Ünsüz Düşmesi Sonucu Oluşan Uzun Ünlüler

Yöre ağzında iç sesteki bazı ünsüzlerin düşmesi sonucu ünlü uzamaları meydana gelir: āḷamañ, sōra, dėvelē ōsun, şē, biz‿ōle, ırāmatḷıḳ, ōḷum, dōrēris, vā, bōle.

İkiz Ünlüler

Aynı nefes baskısıyla boğumlanarak (Gemalmaz, 1995, s. 119), içinde iki ünlü bulunmasına rağmen farklı bir hece oluşturmayan fonemlere "ikiz ünlü" denir (Ercilasun 1983, s. 61). Türkiye Türkçesi ağızlarında da kelime ortasında bazen ünsüzlerin düşmesi sonucu ikiz ünlüler oluşur[8].

Yükselen İkiz Ünlüler

İlk unsuru ikinci unsuruna göre daha dar bir formda olan ikiz ünlülere denir. Yöre ağzında fazla tespit edilememiştir: *zėlĭā̰.*

Eşit İkiz Ünlüler

Genişlik-darlık bakımından iki tarafı da eşit olan ikiz ünlülerdir: yi̯n, za̯ar, sı̯r, ü̯ünürdü, dü̯ünnē na̯aḷ.

[8] Ayrıntılı bilgi için bk. Gülensoy, 1988, s. 29-31; Ercilasun, 1983, s. 61; Korkmaz, 1994a, s. 42-44; Sağır, 1995, s. 72-74, Gemalmaz, 1995, s. 119-125; Kalay, 1998, s. 20-21; Özkan, 1997, s. 12-13; Günşen, 2000, s. 29-31; Gülseren, 2000, s. 49-50.

Alçalan İkiz Ünlüler

İkinci unsuru birinciye oranla dar olan ikiz ünlülerdir (Buran, 1997, s. 30): da̱ıdarsıñ, yo̱urdula, a̱ız,dõ̱ülüyėr, kö̱üñ, sö̱üt, yáı̱na, a̱ırdāḳı, yo̱udun, nȯ̱ut.

Ünlü Uyumları ve Ünlü Benzeşmeleri

Ünlülerin önlük-artlık ve düzlük-yuvarlaklık açısından birbirlerine uyması olayıdır. Ünlü uyumu Anadolu'nun çoğu ağzında dikkati çekecek kadar belirgin ve kuvvetlidir. Türkçenin de en göze çarpan özelliğidir (Gülensoy, 1987, s. 99).

Önlük-Artlık Uyumu

Bu uyum, Türkçenin tarihsel gelişim sürecinde, her devirde sağlam bir görünüm arz eder. (Timurtaş, 1977, s. 27). Demre yöresi ağzında da bu uyum oldukça yerleşmiş durumdadır. Öyle ki yazı dilimizde henüz uyuma girmeyen ekler yöre ağzında uyuma girmişlerdir.

Demre ağzında ilerleyici ve gerileyici benzeşme olmak üzere iki şekilde uyum meydana gelir.

İlerleyici Benzeşme: sulā̆lā, ġardaşı, çėkiyėrĭz, a̱ırdāḳı, bubamıḳını, ba̱ırıḳȧ, çı̱ırıḳa, tȯmatıs, aPdas, birēz.

Gerileyici Benzeşme: fısdan, sulā̆lā, dėne, barabar, direkdör.

Alıntı veya Türkçe kökenli kelimelerin bazısında önlük-artlık uyumu ön ünlülerin art ünlülere ya da art ünlülerin ön ünlülere dönüşmesiyle de sağlanmaktadır: ėmme, büydĭyė.

Ölçünlü dilde uyuma girmeyen -ki, -daş ve -ken ekleri, Demre yöresi ağzında önlük-artlık uyumuna girmeye başlamıştır: ġardaşı, ālēPboturḳan, a̱ırdāḳı, ȯḳarĭḳı, bubamıḳını.

Önlük-Artlık Uyumunun Bozulması

/y/ ünsüzünün önlüleştirici etkisi ile bu uyumun bozulduğu görülmektedir. Özellikle şimdiki zaman eki de bu ünsüzün etkisiyle Demre ağzında fonetik olarak farklı şekillerde görülmektedir.

ġonuşúyėn, ġarışíyėri, duvíyėri, ufalíyės, annadíyėn, yúmşadíyėr̨, satıyėS, ġaynadíyėñ, çıkíyé, oynėyér, duríyėr.

Şimdiki zaman çekiminin üçüncü çoğul şahıs ekleri genellikle uyuma aykırı olarak tespit edilmiştir: ġatíyėller ḳırḳlīlleŗ, alíyėller, yázíyéller, yápíyėlle, çaḳdırıyėller‿e, ġoyúyúller‿e, ḳaḳışíyėller.

Uyumun bozulduğu yerlerden biri de şimdiki zaman ve geniş zaman çekimidir: bilmam, dōrēris, toplēriz, duymēn, gėtmam, oḷuyėr.

Duyulan geçmiş zaman birinci tekil şahıs eki /ş/ foneminin etkisi ile bazen uyuma aykırıdır: unutmíşīn.

"ile" bağlacı yöre ağzında çoğunlukla uyuma girmekle birlikte bazı örneklerde uyuma aykırı olarak ekleşmiştir: çaḷḡíyíle.

Bazı şart ekli çekimlerde önlük-artlık uyumunun bozulduğu görülür: oḷdise.

Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Bu uyum, ilk hecesinde düz bir ünlü bulunan bir kelimenin diğer hecelerinde de düz ünlü olması; ilk hecesi yuvarlak ünlü ile başlıyorsa diğer hecelerin ya düz-geniş veya dar-yuvarlak ünlülerle devam etmesi durumu olarak ifade edilebilir (Demir ve Yılmaz, 2006, s. 161). Bu uyumun Orta Osmanlı Türkçesi döneminde hızlı bir şekilde gelişmeye başladığı tahminleri doğrudur (Develi, 1995, s. 49). Bununla birlikte XIX. yy. başlarında yazı lehçesi konuşmasında dudak uyumunun tam olarak tespit edildiği görülmektedir (Banguoğlu, 2007, s. 89). Türkiye Türkçesinde ise artık belirli bir şekilde yerleşmiş durumdadır. (Ergin, 2004, s. 72).

Demre yöresi ağızlarında düzlük-yuvarlaklık uyumu yazı dilinin de ötesinde sağlam bir görünüm arz etmektedir: duyíyír, vėriliyėri, fasille, hȯturaF, yā̆mıra, ġabıḳḷı, ārmıt, tavīñı, sabın.

Düzlük-Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması

Yöre ağzında, şimdiki zaman eki (-yor), genelde düzleşmiş, bazen de darlaşmıştır. Yuvarlak ünlülü kelimelerde asıl şekliyle de kullanıldığı görülmektedir: oḷuyórú, dȭyóz, sürüyóñ, dē̆viriyėri, biçiyéñ, ġaynadıyėriS, duyíyír, götürüyíllár, olíyė, ġuruduyúñ, ġaynadıyís, çiziyíñ.

Geniş zaman eki -ır/-ir, ölçünlü dilde uyuma uyarken, Demre ağzında ekin az da olsa uyuma aykırı şekline rastlanmıştır: ġurīrdin.

Yazı dilinde uyuma giren ek fiil, /y/ ünlüsünün etkisi ile yöre ağzında az sayıda örnekte uyuma girmemiştir: buḷdīsek.

koy- yardımcı fiiliyle oluşturulan birleşik fiilde düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı bir örnek tespit edilmiştir: aḷōcādız(<alakoyacaktınız).

“ile” bağlacı da yöre ağzında genelde uyuma girmekle birlikte az sayıda örnekte uyuma aykırı olarak ekleşmiştir: uníyle.

Dudak ünsüzünün etkisiyle yuvarlak şekillerin kullanılmaya devam edildiği örneklere de rastlanmıştır: tavuġ.

Ünlü Değişmeleri

Demre ve yöresi ağızlarında ünlüler, ilerleyici ve gerileyici benzeşmelerle birlikte bazı ünsüzlerin etkisiyle de değişime uğrarlar. Burada ünlülerin genişlik-darlık, önlük-artlık ve düzlük-yuvarlaklık bakımından uğradıkları değişimler tespit edilmiştir.

Art Ünlülerin Önlüleşmesi

a>e, ė, é değişimi: birez, *āmad*mış, búydēleri, buydē, yáşındēn, hazīrėnde, toplēriz, birēz, üraşırḳà, dėne, heni.

a>á değişimi: yálıñàyáḳ, ġurtarmayá, serā́, láf.

ı>i, í değişimi: aynidir, ġarışíyėri, ġatíyės, ġaríyėñ, ġatíyėñ, yápíyėller, panīre.

u>ú, ü değişimi: cúmertesi, búydēleri, buyúnduruḳ, sürüyórú, büydĭyė, gürüdíyėñ, yüv̇iyėñ.

o>ó değişimi: görünüyór, sürüyórú.

Ön Ünlülerin Artlaşması

e>a, á, à değişimi: sülālası, dárisinden, mėyva, bilmam, mėyvásĭ, mėyvası, üraşırḳà, aPdasḷanırdın, gėtmam, *mēram*.

e>ı değişimi: ġırañḷarınĭ.

ü>ú değişimi: óḳús, óḳúzlerle.

ö>ó değişimi: ġórmetik, ġórlērdin, óḳús, óḳúzlerle.

Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

a>ådeğişimi: bubåñ.

a>u değişimi: bubam, buv̇amıñ, bubamıḳını.

e>e̊ değişimi: cumȇrtesi, e̊vi̊mi̊zde, e̊veli.

i>i̊, ü değişimi: e̊vi̊mi̊zde, çevi̊ris, büberini, büşürüp, bübēr, i̊k‿üş, *hörü*.

e>u değişimi: doḷduruv̆ŭrun.

e>ü değişimi: güdücéñ, dökdürüv̆ŭseñ, döküv̆ün̆düm.

Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

u>ı, í, i̊, değişimi: *mısdava*, sabın, ġabıḳḷı, yímırta, ġabīnna, tavīñı, mārıḷ, davıḷ, armıd, uníñ, davi̊ḷḷa, savi̊rıyíñ, yā́mıra, ġavi̊rı.

o>e, ė değişimi: Bu değişim neredeyse tamamen şimdiki zaman ekinde görülmektedir. yápíyėlle, götüriyėriz, yáḳıyėriz, ġuríyėriz, çėkiyėr̆ĭz, yúmşadíyėn̆, ufalíyės, yázdırıyėri, ġonuşúyėn, annadíyėn, ġarışíyėri, bilmiyėn, ġatíyės, yē̄yez, gėdiyėri, götüriyėri, biliyéñdir, dȭyėñ.

o>i, í değişimi: Bu değişim daha çok şimdiki zaman ekinin çekiminde görü~~rüz~~lür. duyíyír, başḷıyí, götürüyíllár, ḳırḳḷayíllerdi, ıslē̄yis, ġaynadıyís, yárdırıyís, dėyĭn, döndüriyiñ, beklīyiñ, yáríyíñ, olíyėri, duríyė, dikiyiñ, yáḳıyí, biçiyiñ.

ü>i̊, i, ı değişimi: fasille, fasilleleri, ėrtesĭ‿i̊n.

u>a değişimi: avasdos.

Geniş Ünlülerin Daralması

a>à, ı değişimi: bosçàḷārsıñ, *ḳásaba*yá, zàmandan, sāndàḷyemiz, zıman.

e>è, é, i, i̊ değişimi: ni, gèçivi̊riyėr, tomatis, tomatiSiñ, şé, çencireye, şiye, bèzine, çencire, èvelleri, nij̆din, zāti, tomatiz, gèçirivi̊rĭ, biliceñ, tenékeyle, kèsilere, çendireyle.

e>i̊ değişimi: dāḷıvi̊dı, aḷıvi̊sam.

ö>ȯ, ü değişimi: dȯ̈verse, ȯ̈küzüñ, gȯ̈sderiyėn, düvenner, dü̇venne, dȯ̈nme.

o>ȯ değişimi: sȱră, çȯcūm, mȯbilyá.

o>u, ú değişimi: undan, unu, su̇vanīmiş, su̇vanını, unnarı, u, büzüyúñ, buynus, su̇van, uníñ, una, hȯturaF.

a>i değişimi: büydĭyė.

Dar Ünlülerin Genişlemesi

i>e, á, é, ė değişimi: ėşde, déye, gėderke, hėç, dėsem, héç.

ü>ö değişimi: özger.

i>a, değişimi: za̧ar.

u>o, ȯ değişimi: borayíbı, bōrda, borda, boráyá, bordayídıḳ, yȯ̧ȯ̧rda, şorda.

u>ö değişimi: *hörü.*

Ünlülerin Düşmesi ve Türemesi

Ünlü Düşmesi

Türkçede eklerle genişletilmiş olan en az üç heceli kelimelerin orta hece ünlüsünün vurgusu diğer hecelere göre daha az olduğundan düşmesi oldukça yaygındır (Timurtaş, 1977, s. 40). Yöre ağzında da bu durum sistemli olarak görülmektedir. bōrdȧ, ġonuşÇā̇z, ėtçekler, hötlēde.

Son sesi ünlü olan bir kelimenin arkasından ünlü ile başlayan başka bir kelime gelirse birinci kelimenin sonunda yer alan ünlü bazı örneklerde tamamen düşmüş bazı örneklerde de düşme eğilimine girmiştir: hötĕ‿iki, başĭ‿ābaḳ, soruḷdund‿ȯḷdunda, ort‿ēri, b‿īsandan, ikĭ‿üş, ėrtesĭ‿ün, i̊k‿üş.

Bazı kelimelerde ek fiil ve vasıta hâli eki ekleşirken, kimi durumlarda yerini /y/ ünsüzüne bırakarak düşer: vardın, çȧpayḷa, gėçilerimizle, olurdun, gėçiṛdilerdin.

Alıntı kelimelerde de vurgusuz orta hecenin düştüğü tespit edilmiştir: haḳgeten, *hatma, hatÇa, daḳġa.*

Ünlü Türemesi

Demre ve yöresi ağızlarında ünlü türemesi çoğunlukla kelime içinde görülür. Yabancı kökenli kelimelerde görülen ünlü türemesi ise daha çok kelime başında olmuştur. Çok az sayıda kelimenin sonunda da ünlü türemesi tespit edilmiştir. Bu tarz ünlü türemeleri Antalya ilinin Doğu ilçelerinin ağızlarında da mevcuttur: ilimon, ilēn (bk. Bulut, 2017, s. 139).

/r-/ ya da /l-/ ünsüzlerinden biriyle başlayan yabancı kökenli kelimelerde kelime başına genellikle bir dar ünlü eklenir. Çünkü Türkiye Türkçesi ağızlarında ve diğer Türk lehçelerinde kelime başında akıcı, özellikle sızıcı ünsüzler kurallı

bir şekilde yer almazlar (bk. Gemalmaz, 1995, s. 143; Şanlı, 1996, s. 119): ilēnde, ilā̆na, ileşberlig(<rençberlik), ėrezillik, ırāmatḷıḳ, ilimon, *erecep, ıramazan*.

Yazı diline benzer olarak ortasında veya sonunda çift ünsüz bulunan yabancı kökenli kelimelerde, bu iki ünsüzün arasına genellikle dar bir ünlü getirilir: aḳĭrabȧ, tėkĭrar, direkdör, aḳıl.

Az sayıda örnekte kelime sonlarında ünlü türemesi tespit edilmiştir: büydĭyė, mēre, ėveli, gėderi.

Yöre ağzında az sayıda kelimelerin aslî şekillerini korudukları örnekler de vardır: topŭrāḷă, yápĭrā, hepisi, hepi, yáḷıñız.

Ünsüzler

Ünsüz Çeşitleri

Demre ve yöresi ağızlarında, ölçünlü dilde yer alan 21 ünsüzle birlikte bu ünsüzlerin etrafında boğumlanan başka ünsüzler de vardır. Bu ünsüzler: [Ç], [F], /ġ/, [g], [K], /ḳ/, [Ḳ], [ḷ], [ñ], [P], [S], [T], [v̇] ünsüzleridir. Bu ünsüzlerin bir kısmı sistemli olarak kullanılırken bir kısmı da kişisel kullanım sonucu oluşmaktadır.

[Ç]: Bu ünsüz katı, patlayıcı ve tonlu bir diş eti ünsüzü olan /c/ ile yine katı, patlayıcı ve tonsuz diş eti ünsüzü olan /ç/ ünsüzü arasında /c/ ile boğumlanmaya başlayıp /ç/ ile boğumlanması tamamlanan ortak boğumlanmalı bir ünsüzdür (Sağır, 1997b, s. 394-395): çȯÇuġ, ȯḷaÇaḳ, gėtÇeñ, sōlėtÇeñ açÇıḳ.

[F]: /v/-/f/ arası boğumlanan ve ancak daha çok /f/ sesine yakın işitilen bir sestir (Sağır, 1999, s. 995): *yúsuF*umuş, çiFtiñi, çarşaFıḷa, sėFer, Fasilleyi, müsāFirler.

/ġ/: Yörede sistemli bir şekilde tespit edilen art damak ünsüzüdür: ġāynat, ġabıḳḷıñı, ġurūt, ġāri, başġa, çıñġıḷ mıñġıḷ, ġonu ġomşudan, şaPġanıñ, *aḳġuyú*yá.

[g]: Yarı art ünlülerle hece oluşturan, katı, ötümlü art damak ünsüzüdür: çaḷgíyíle, górmedim, gorlērdin.

[K]: Tonsuz, patlamalı ön damak ünsüzü /k/ ile başlayıp tonlu, patlamalı ön damak ünsüzü /g/ ile biten bir ünsüzdür (Gülseren, 2000, s. 73): döneceK, Kĕrçek.

/ḳ/: Arka damak /k/ ünsüzü (Bulut, 2018: 1). Demre yöresi ağızlarında sistemli bir şekilde tespit edilen art damak ünsüzüdür: duv̇aḳ, ḳapıdākībisi, ḳırḳında, a͟ırdāḳı, *aḳġuyú*yá, çıḳārsıñ.

[Ķ]: Yöre ağzında art damak ünsüzleri olan /ķ/-/ġ/ arasında boğumlanan bir ünsüzdür: çoĶ.

[ļ]: Demre ağzında sistemli olarak art ünlülerle birlikte kullanılan ünsüzdür: ȯynadılļar, başļıyí, ōļdu, dāļıv̊ıdı, ġoļuñda.

[ñ]: Bu ses, Türk dilinin tanıklık edilebilen en eski dönemlerinden beri araştırmacıların dikkatini çeken seslerden biridir. Neredeyse bütün Eski, Orta ve Yeni Türkçenin yazı dili konumundaki lehçe ve şivelerinden kalma metinlerdeki imlâları dolayısıyla, Türkoloji dünyasındaki çevriyazılarında [ng], [ŋ] veya [ñ] gibi farklı şekillerde tespit edilen bir sestir (Ersoylu, 2000, s. 97). Eskiden adı "sağır nun" olarak bilinen dil ardı sesi olan [ñ], Türkiye Türkçesi ağızlarında çok yaygındır (Boeschoten,2000, s. 96): ġoļuñda, soñ, yōsuñ, dēñ, ġoļuñda, dökmüşüñdür seniñ‿eliñ, *şēñgül*.

[P]: Ötümsüz, patlamalı bir /p/-/b/ arası çift dudak ünsüzüdür: buzdoļaP, depǐPboturun, diPlēnde,zėPze,aPdasļanırdın.

[S]: /s/-/z/ arasında boğumlanan sızıcı ve yarı tonlu bir ünsüzdür (Sağır, 1997b, s. 405): dēcēS, elbiselēmiS, SėPSe, ayā́mıSı, buļġurļāmıS, şėytannīmıS, bişiriS.

[T]: /t/-/d/ arasında ses değerine sahip olan bir ünsüzdür (Bozkurt, 1978, s. 211): şētmeTim, sesdendirmezTi, ķaļķTī, havıTļı, ėtişTim.

[v̇]: Genellikle yuvarlak ünlülerle birlikte kullanılan katı, sızıcı ve tonlu bir çift dudak /v/'sidir. Ayrıca kelime içinde yer alan düz ünlüleri etkileyerek onlara yarı yuvarlak bir görünüm kazandırır: davi̊ļ̊ļa, duv̇aķ, e̊v̇eli, çev̇i̊ris, yüv̇i̊yėñ, buv̇amıñ, dāļıv̊ıdı, düv̇enner, tav̇uķ.

Ünlü-Ünsüz Uyumunun Bozulması

Türkçede kullanılan bazı ünsüzler ön damak ve arka damak ünsüzleri olmak üzere ikiye ayrılırlar. Ön damak olarak isimlendirilen ünsüzler sadece ön ünlülerle, arka damak olarak isimlendirilen ünsüzler ise sadece art ünlülerle birlikte kullanılır. Buna ünlü-ünsüz uyumu adı verilir (Ercilasun, 1983, s. 104). Demre ağzında çok az sayıda örnekte damak ünsüzleri olan /ķ/-[g] ünsüzleri, /ö/-/ü/ ünlüleriyle aynı hece içinde yer aldığı zaman bu ünlüleri artlılaştırır: óķús, gormedim, gorlērdin, gormetik.

Ünsüz Değişmeleri

Ötümlüleşme

Kelime Başında Ötümlüleşme

Kelime başı ötümlüleşmesi Demre ağzında sistemlidir. Bu durumun Güney Batı Türkçesinin ayırıcı bir ses özelliği olduğu görülür (Günay, 1978, s. 84).

/ḳ-/>/ġ-/ değişimi:

Oğuz Türkçesinde ön seste tonlulaşmanın temel sebebi, bu kelimelerin ilk hecede birincil uzun ünlü taşımış olmasıdır (Hunutlu, 2018, s. 172). Bu olay bölge ağzında hemen hemen yerleşmiş bir ötümlüleşmedir. Kelime başındaki /ḳ-/ ünsüzü yöre ağzında sistemli olarak /ġ-/ ünsüzüne dönüşmektedir: ġıS, ġoca, ġadar, ġuyúsuna, ġoyúludun, ġaynadıyėriS, ġurudur.

/k-/>/g-/ değişimi:

Eski Türkçede kelimelerde yer alan /k-/ sesinin Güney-Batı lehçelerinde şahit olunan tarihî seyri içerisinde Batı Türkçesinde de tonlulaşıp /g-/'ye dönüşmesi bir kural niteliği kazanmıştır (Korkmaz, 1994a, s. 79; Timurtaş, 1977, s. 49). Ölçünlü dilde kullanılan git-, gece, gez-, gel- vb. kelimeler haricinde Demre yöresi ağzında sadece birkaç kelimede tespit edilmiştir: gėçi, gişi.

/s-/>/z-/ değişimi:

Demre ağzında alıntı kelimelerde ve az sayıda kelimede görülmektedir: zobå, zėPze, zopayḷa.

/t-/>/d-/ değişimi[9]:

Eski Türkçede ön seste /d-/ bulunmaz. /t-/>/d-/ değişimi Batı Türkçesi devresinin ilk dönemlerinde görülen ötümlüleşmeye olan eğilimin sonucudur (Caferoğlu, 1964, s. 21). Demre yöresi ağızlarında kelime başında yer alan /t-/'ler ötümlüleşerek /d-/'ye dönüşmüştür: daş, duzḷārsıñ, daşırma, datḷı, deyilidin,deñişdiriliyilē, döneceg, dėve.

/p-/>/b-/ değişimi:

Eski Türkçede ön seste /p/- ünsüzü bulunmaz (Aydın, 2002, s. 28). Eski Türkçeden kalan bazı kelimelerdeki /b-/'ler yöre ağzında asli şekli ile kullanılmaktadır: bāḷdırcān, bişirdīmizde, bėkmezi, baḷdırcan, bişirme, barmaḳ.

[9] /t-/>/d-/ değişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Akça, 2017, s. 7-24.

Kelime İçinde Ötümlüleşme

/-ķ-/>/-ġ-/ ve/-k-/>/-g-/ değişimi:

Yöre ağzında bazı Türkçe ve yabancı kökenli kelimelerde kelime içindeki /-ķ-/'ler/-ġ-/'ye; /-k-/'ler ise /-g-/'ye dönüşür: çiñġo, başġa, şapġā, *aķġuyú*yá, kėşgek, püsgürür, esgi.

/-f-/>/-v-/ değişimi:

Demre ağzında az sayıdaki örnekte /-f-/ ünsüzünün ötümlüleşerek /-v-/ ünsüzüne dönüştüğü görülmektedir: *mısdava,* çivti.

/-t-/>/-d-/ değişimi:

Batı Türkçesinde epey yaygın olan (Aydın, 2002, s. 29) bu değişime yöre ağzında da sık rastlandığı görülmektedir: ġaynadıyėriS, ġurudūrdum, ėrideceñ, sėyidelek, isdemeye, işdė, posda, avasdosḷar, sesdendirmezTi, aşdırmazdı, ėdērdiñ, süde, *musdaFa*.

/-s-/>/-z-/ değişimi:

Birkaç kelimede görülen bir ötümlüleşmedir: herkeziñ, tomatizini.

Kelime Sonunda Ötümlüleşme

/-ķ/>/-ġ/ değişimi:

Demre ve yöresi ağzında son sesi /ķ/ olan bir kelimenin arkasındanünlü ile başlayan bir kelime geldiğinde ilk kelimenin sonunda yer alan /ķ/ sesi sistemli bir şekilde ötümlüleşir: aççıġ‿ėrezillik, sāḷıġ‿ōsun, ķāķdıġ‿aşdıķ, tavuġ‿eti, çòÇuġ‿oḷdu.

Birkaç örnekte ulama olmayan kelimelerde de bu ötümlüleşme tespit edilmektedir: çarıġ, çanaġ.

/-k/>/-g/ değişimi:

/-ķ/>/-ġ/ değişiminde olduğu gibi burada da son sesi /k/ olan bir kelimeden sonra ünlü ile başlayan bir kelime gelirse ötümlüleşme ortaya çıkar: yėrdig‿içērdik, ileşberlig‿u, köllelig‿ėdērdiñ, yörüg‿oḷdū, ėvleg‿ēvlek.

/-ç/>/-c/ değişimi:

/ç/ ile biten bir kelime sonrasında ünlüyle başlayan bir kelime veya ek gelirse /ç/ sesiötümlüleşerek /c/'ye dönüşür: dõmec‿ėdiyėz, toķuc‿alíyėriS.

Ötümsüzleşme

Batı Türkçesinin ötümlüleşme eğiliminden dolayı ötümsüzleşme olayı daha az görülmektedir: (Aydın, 2002, s. 29).

Kelime Başında Ötümsüzleşme

/g-/>/k-/ değişimi:

giy- fiili ve bu fiilden türetilen *giyecek* kelimesinin yöre ağzında asli şekli ile kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu örnek dışında yabancı kökenli *gayr* kelimesinde bu değişim görülmektedir: kēmedim, kéyéller, kēcek, kēri.

/d-/>/t-/ değişimi:

Çok az tespit edilebilen ses olayıdır: tėneler.

/v-/>/h-/ değişimi:

Ölçünlü dilde /v-/>/h-/ değişimi olarak kabul edilebilen bu değişim, Gülsevin'e göre /*p-/>/h-/ değişimi sonucu meydana gelmiştir (Gülsevin, 2010, s. 169-192). Demre ağzında vur- fiilinde sistemli bir şekilde karşımıza çıkmaktadır: huríyėri, hurārsıñ.

Kelime İçinde Ötümsüzleşme

/-b-/>/-p-/ değişimi

Bu değişim *kirpit* kelimesinde tespit edilebilmiştir.

/-c-/>/-ç-/ değişimi:

Demre ağzında genellikle benzeşme yolu ile meydana gelen ve yaygın bir şekilde görülen ses olayıdır: bosçȧḷārsıñ, ġonuşÇāz, ėtçéñ, aççıġ.

/-d-/>/-t-/ değişimi:

Yöre ağzında az tespit edilen bir ötümsüzleşmedir: gėttik, bilirti, górmetik.

/-z-/>/-s-/ değişimi:

Ünsüz benzeşmesinden kaynaklanan bir ötümsüzleşme olayıdır: tēmusa, ōlmassa, gēsdik.

Kelime Sonunda Ötümsüzleşme

/-r/>/-k/ değişimi:

Ḳadar kelimesinde görülmektedir: ġadaḳ[10].

/-z/>/-s/ değişimi:

Son seste ötümsüzleşme olayı, Türkçenin genel eğilimine uygun düştüğü için (Gemalmaz, 1995, s. 177) Demre ağzında genelde çokluk birinci şahıs çekimlerinde görülür: dōrēris, ġatarıs, çevi̊ris, öküs, ġurutmayís, ġatíyės, yápíyės, süslenmes, yáparıs.

Sızıcılaşma

Kelime İçinde Sızıcılaşma

/-ç-/>/-ş-/ değişimi[11]:

Bu değişim, Kıpçak Türkçesinde görülen /ş/</ç/olayı değildir. Çünkü, Kıpçak Türkçesinin bir kolunda ve her şartta "ç"ler "ş" olmasına rağmen (Gülsevin, 2004, s. 40), Demre yöresi ağzında kelime veya hece sonundaki "ç"ler sızıcılaşarak yerine "ş"ye bırakır: aşdıḳ, gē̄şdi, aşdırmazdı, aşḷıḳ, bışdıḳ, gėşmiş, genşlik.

Kelime Sonunda Sızıcılaşma

/-ç/>/-s/ değişimi:

Yöre ağzında bir örnekte rastlanan bu değişim gerileyici benzeşme ile ortaya çıkar (Caferoğlu, 1989b, s. 2): ḳas sėne.

/-ç/>/-ş/ değişimi:

Daha çok tek heceli kelimelerde görülen bir değişimdir: ḳaş, gėş, hiş,üş, sarınş.

[10] Bu kelime aynı anlamda Isparta, Niğde ve Mersin Ağızlarında da görülmektedir (Türk Dil Kurumu, 1972).
[11] Daha ayrıntılı bilgi için bk. Gülsevin, 2008.

Sürekli Ünsüzler Arasında Görülen Değişimler

Kelime Başında Sürekli Ünsüzler Arasında Görülen Değişimler

/f-/>/h-/ değişimi:

Birkaç yabancı kökenli kelimede tespit edilmiştir: *hatmȧ*. hoturaFÇıyá.

/n-/>/l-/ değişimi:

Bu değişim özellikle *naylon* kelimesinde standart olarak görülür: laylȯnnar.

/ş-/>/h-/ değişimi:

Şimdi kelimesi yöre ağzında genellikle *hindi* şeklinde kullanılmaktadır. *Hindi* şeklinin bir değişim mi yoksa bir söz başı /h-/ türemesi mi olduğu konusu tartışmalı bir konu olsa da *şimdi* kelimesinin *uş imdi>şimdi* şeklinde açıklandığı (Stachowski, 2009, s. 93) düşünülürse burada bir türemeden bahsedilebileceği açıktır: hindīkībi, hindi.

/v-/>/m-/ değişimi:

Arka arkaya gelen iki kelimeden birincinin sonunda yer alan ünsüzle, ikincinin başında bulunan ünsüz birbirlerinei etkilerler (Banguoğlu, 1959, s. 6). Demre ağzında da /m/ sesi ile biten bir kelimenin ardından /v/sesi ile başlayan bir kelime veya ek gelince ilerleyici benzeşme yolu ile /v/ sesi /m/ sesine dönüşür: baḳırım mādır, gȫrdüm mṻ mar, düv̇em marĭdın.

/v-/>/h-/ değişimi:

Bu değişim yazı diline göre /v-/>/h-/ değişimi olarak görülse de /*p-/>/h-/ değişimi sonucu ortaya çıktığını ileri süren görüşler de bulunmaktadır (Gülsevin, 2010, s. 169-192). Demre yöresi ağızlarında *vur-* fiili için karakteristik bir değişimdir: hurārsıñ, huríyėri.

/r-/>/l-/ değişimi:

Alıntı bir kelimede görülmüştür: leşberlik.

/s-/>/z-/ değişimi:

Sebze ve *soba* kelimelerinde karakteristik bir özellik gösteren değişim olarak karşımıza çıkar: zepzemiS, zePze, zopayḷa.

Kelime İçinde Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişimler

/-f-/>/-v-/ değişimi:

Birkaç kelimede tespit edilmiştir: *mısdava,* çivti.

/-r-/>/-l-/ değişimi:

Demre yöresi için *güreş* kelimesinde karakteristik özellik gösteren bir değişimdir. Diğer örneklerde daha çok gerileyici benzeşme yoluyla ortaya çıkar: güleş, güleşlēde, kéyéller, ileşberlig‿u, dikelle, bindiriyéller, séyidelek.

/-l-/>/-n-/ değişimi:

Yöre ağzında "ile" edatının ekleşmesi ve çokluk eki -lAr ile -lIk ekinde ilerleyici benzeşme yoluyla ortaya çıkar: zȧmannarı, yiyenner, gėlenner, şėytannīmıS, gelinnik, sabınna, annatdım, ġabīnna, hindīkinnēden, düv̇enner, unnarı.

/-ġ-/>/v/, [-v̇-] değişimi:

Yaygın olmamakla birlikte birkaç kelimede düzenli bir şekilde tespit edilmiştir: duv̇íyėri, suv̇an, suv̇anīmiş, döv̇erse, düv̇enneri, savıríyėñ, avasdos.

/-ġ-/, /-g-/>/-y-/ değişimi:

Demre yöresi ağzında /ġ/-/g/ seslerinin bazı kelimelerde eriyerek kaybolduğu ve bazen erimeden önce yerini /y/ sesine bıraktığı tespit edilmiştir: buydē, deyilidin, séyidelek, eyil.

/-n-/>[-ñ-] değişimi:

Türkiye Türkçesinde geniz ünsüzlerinden biri olan /n/, damak ünsüzleri olan /ķ/, /k/, /g/ ve /ġ/ ünsüzlerinden önce yer aldığında [ñ] olarak telaffuz edilir (Eker, 2017, s. 209). Yöre ağzında çok yaygın olarak kullanılan bu [ñ]sesi bu şekilde de sistemli olarak tespit edilmiştir: besleñkǐ, dėvelēñki, *şēñgül,* tañġır tañġır, ıñġıļ çıñġıļ, zıñġañ zıñġa, çiñġo, fasilleniñ ġurusu, beñ ġav̇uşmadım, oñ gün, ķırķļārsıñ gėne. señ kimiñ.

/-r-/>/-y-/ değişimi:

Geniş zaman çekiminde az sayıda örnekte ortaya çıkar: yárdırıyís, gėtiriyiz.

/-y-/>/-l-/ değişimi:

Fasülye ve sandalye kelimesinde ilerleyici benzeşme yolu ile standart olarak tespit edilmiştir: fasilleniñ, sandelle.

/-z-/>/-s-/ değişimi:

Gerileyici benzeşme sebebi ile yöre ağzında geniş zamanın olumsuzluk çekimlerinde görülür: ōlmassa, gülmesse.

Kelime Sonunda Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişimler

/-m/>/-n/ değişimi:

Yöre ağzında fiil çekimlerinin birinci teklik şahıs ekindeki aslî ve arkaik olan son ses /-n/ varlığını devam ettirmektedir: görmēˈrin, yáḷan‿atarĭn, çöküyėrĭˈn, oturiyėrin,yerin, doḷduruv̆ŭrun, annadíyėn, bilméyėn.

/-n/>/-m/ değişimi:

Gerileyici benzeşme yolu ile arka arkaya gelen kelimelerde az sayıda örnekte görülmektedir: suv̇am biterdin, bem bi,om bėş, um bulēˈp.

/-n/>[-ñ] değişimi:

Bu değişim kelime içinde olabildiği gibi arka arkaya gelen iki kelimede de gerçekleşir: beñ ġav̇uşmadım, oñ gün, señ kimiñ.

/-z/>/-s/, [-S] değişimi:

Yöre ağzında çoğunlukla birinci çokluk şahıs çekimlerinde görülür: dōrērĭˈs, çıḳarırıs, ėzelēris, öküs, vėrecēsĭˈs, buynus, as, yápíyės, ġaynadíyės çıḳaríyės.

Süreksiz Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

/t/>/ç/ değişimi:

Yöre ağzında *tencere* kelimesinde karakteristik olarak tespit edilmiştir: çencire.

Kelime İçinde Ünsüz Benzeşmesi

Türkiye Türkçesi ağızları iç seste görülen ünsüz benzeşmeleri bakımından zengindir (Caferoğlu, 1988a, s. 2).

-nl->-nn- benzeşmesi:

Avurt-diş sesi olan /l/, önündeki ünsüzle çoğu yerde benzeşir (Boev, 1972, s. 216). Daha çok /l/ ünsüzüyle başlayan eklerde karşımıza çıkmaktadır (Bulut, 2020, s. 4296). Yöre ağzında da ilerleyici benzeşme nedeniyle sistemli olarak gerek kelime içinde gerek ekleşme sırasında arka arkaya gelen "nl" ünsüz çifti "nn" ünsüz çiftine dönüşür.

gelinnik, ġadınnar, zamannar, annadíyėn, unnarı, sabınna.

-rl->-ll- benzeşmesi:

Bu benzeşme de Demre ağzında yaygın olarak görülen bir benzeşmedir. Daha çok /-r/ ile biten kelimelere /-l/ ile başlayan ek getirildiğinde ortaya çıkmaktadır (Bulut, 2020, s. 4297): sȭledillē, götüriyėller, yázíyéller, çėkiyėllēdin, götüriyėllēdin, yā́rȧḷḷardı, aḷıḷḷā, ġataḷḷārdın.

-zs->-ss- benzeşmesi:

Ekleşme esnasında ortaya çıkan bu benzeşme fazla yaygın değildir: ōlmassa.

-hm->-mm- benzeşmesi:

Bu benzeşmeye Türkiye Türkçesi ağızlarında genelde *Mehmet* isminde rastlanır (Caferoğlu, 1988a, s. 8). Ancak ismin aslı *Muhammed* olduğu için bu olayın benzeşme değil bazı yörelerdeki şekli ile Mehemmet ve oradan /h/ ve /e/ seslerinin düşmesi *Memmet* şekline gelmiş olabileceği de düşünülebilir.

-zc->-çç- benzeşmesi:

Bu ses olayında öncelikle c>ç değişimi meydana gelir. Yöre ağzında *az* kelimesinde ekleşme sırasında sistemli olarak görülmektedir: azıcık>azcık>açççığ.

Benzeşmezlik

Benzeşmezlik, kelime içinde, birbirine bitişik ya da ayrı olan ve boğumlanma noktasında birbirinin aynısı iki ayrı boğumlanma hareketinin, iki farklı boğumlanma yerinde iki farklı boğumlanma hareketi şekline girmesi demektir (Gülensoy, 1987, s. 130).

Ölçünlü dilde ünsüzler arasında ötümlülük-ötümsüzlük uyumu olmasına rağmen bu uyum Demre ağzında yer yer bozuktur: bışdıḳ, ġonuşdur, güleşde,

işde, aşdıḳ, daşda, aşdırmazdı, bitdi, gütdüm, unutdum, örtdüler, davıtdıñ, kēşgek.

Ünsüz İkizleşmesi

İki ünlü arasında bulunan bazı ünsüzlerin boğumlanma esnasında tekrar edilmeleri olayıdır.

Demre ağzında özellikle /ç/, /k/, /ş/ ve/z/ ünsüzlerinin kelime içinde ikizleştiği tespit edilmiştir: ġaşşıġ ökküs, èşşēñi, bèşşini, güççük, döşşek, fişşek, ġazzıġ.

İkiz Ünsüzlerin Tekleşmesi

Alıntı kelimelerde yer alan bazı ikiz ünsüzler tekleşmiştir: ġuv̇at, èveli, haḳından.

Ünsüz Düşmesi

Kelime Başında Ünsüz Düşmesi

Kelime başında yer alan ünsüzlerin tamamen düşmesi Türk dillerinde geniş ölçüde yayılmamıştır (Sevortyan, 1972, s. 543).

Kelime başında yer alan /y-/ ünsüzü Batı grubu ağızlarının genelinde kendini korumuştur (Bulduk, 2018 s. 950). Demre ağzında ise kelime başındaki /y-/ ünsüzü ile birlikte kelime başında /r-/ ünsüzünün düştüğü örnekler de tespit edilmiştir: òḳarīḳı, özger, ètişTim, ilan.

Alıntı bir isim olan *Hüseyin*isminde de /h/ sesi düşmektedir: *üsēn.*

Bazı durumlarda iki kelimenin birleşmesiyle oluşan ulamalarda ikinci kelimenin başındaki ünsüz düşer: èrtesĭ‿ün, ort‿ēri, başĭ‿ābaḳ.

Kelime İçinde Ünsüz Düşmesi

Yöre ağzında kelime içi ünsüz düşmesi oldukça yaygındır. Kelime içinde yer alan/-d-/, /-f-/, /-g-/, /-ġ-/, /-h-/, /-k-/, /-l-/, /-m-/, /-n-/, [-ñ-], /-r-/, /-s-/, /-t-/ ve /-y-/ ünsüzlerinin düştüğü görülmektedir.

/-d-/ düşmesi:

Demre ağzında bir örnekte görülmektedir: günüz.

/-f-/ düşmesi:

Az sayıda örnekte görülmektedir: çit, yúḳa.

/-g-/, /-ġ-/ düşmesi:

İç sesteki sızıcılaşmış /g/, /ġ/ ünsüzleri düşer: sā̱o̱ḷ, ōḷan, sāḷıġ, ūraşdıḳ, çı̱rıḳa, bū̆dē̆niñ, yo̱o̱rda, hòturaF, dėrmen.

/-h-/ düşmesi:

Alıntı kelimelerde yer alan gırtlak ünsüzü /-h-/ çoğu zaman erir ve geçici olarak düşer (İlhan, 2009, s. 54). za̱ar, *āmad*ımış, a̱ırdāḳı, mutac, tarànanıñ, hėraḷda, ırāmatḷıḳ.

/-k-/ düşmesi:

Daha çok ekleşme sırasında görülür: hellīle, gėtÇē̆sē, ḳısırāḷa, yōsuñ, boyúndurūḷa, èşşēle, topŭrāḷă, baḳacādız.

/-l-/ düşmesi:

Yöre ağzında az sayıda örnekte karşımıza çıkar: ōsun, ḳāḳdıġ, asFatıñ.

/-m-/ düşmesi

İyelik ekinde /-m-/ ünsüzünün düştüğü görülür: biziki.

/-n-/ düşmesi:

Az sayıda kelimede tespit edilmiştir: īsan, işàḷḷah, ileşberlig bubamıḳını.

[-ñ-] düşmesi:

Yöre ağzında *sonra* kelimesinde ve fiil çekimlerinde görülür: sora, vèrecēsī̆s.

/-r-/ düşmesi:

Demre ağzında çok sayıda kelime ve ekte /-r-/ ünsüzü düşmüştür: oḷudun, bişirī̆ler, daşırīḷar, yėdirī̆ler, sōna, sėyidelek, aḷàñḷāda, vamadım.

/-s-/ düşmesi:

Duyulan geçmiş zaman çekiminde tespit edilir: gelmişiñ, görmüşündür.

/-t-/ düşmesi:

Bir alıntı kelimede sistemli olarak düşer: turislē.

/-y-/ düşmesi:

Demre ağzında sistemli olarak düşen /-y-/ sesi telafi uzunluğuna neden olmuştur: kĕmedim, bŏleyidin, hēbeñi, televizȯna, ūküm, sŏledillē, pĕnir, hŏle,ġāri, *mėrem, sülēman.*

Kelime Sonunda Ünsüz Düşmesi

Kelime ortasına oranla fazla yaygın olmayan bu ünsüz düşmesi kelime sonlarındaki /-k/, /-ḳ/, /-n/, /-r/, /-t/, /-y/ ve /-z/ ünsüzleri üzerinde gerçekleşir.

/-k/, /-ḳ/ düşmesi:

Yöre ağzında sıfat-fiil eki -AcAḳ'tan sonra ünlü ile başlayan bir kelime gelirse ekin sonundaki /-k/, /-ḳ/ bazen düşer: yapacă‿ōḷdu, gėdecĕ‿ōḷdu.

/-n/ düşmesi:

-ken zarf-fiil ekinin /n/ ünsüzü genellikle düşme eğilimindedir: gėderke, baa̲ırıḳȧ, çıı̲rıḳa.

/-r/ düşmesi:

Demre yöresinde sık görülen bir ses olayıdır: çocŭḳḷā, bizikinnē, turislē, araba mĭ‿ma, ısırı.

/-t/ düşmesi:

Kelime sonunda *st* ünsüz çiftinin bulunduğu az sayıda kelimede görülür: aPdas, selbes, turis.

/-y/ düşmesi:

Son ses /y/'nin düştüğü örnekler şunlardır: şĕ‿ėderken, buydē̄, şē̄.

/-z/ düşmesi:

Bu düşme genelde geniş zamanın olumsuz çekiminde tespit edilmektedir: dönme mi, yápıḷma mı, vėrme mi.

Ünsüz Türemesi

Kelime Başında Ünsüz Türemesi

/h-/ türemesi:

İşaret zamir ya da sıfatlarının başında ve bunun dışında birkaç kelimede /h-/ türemesine rastlanır: havlusuna, hėndē, hötte, hellīle, hönde, hu, hora.

/m-/ türemesi:

Yazı diline paralel olarak ikilemelerde karşımıza çıkar: ābē̄ mābē̄, oyun moyun vb.

/y-/ türemesi:

Ön ses /y-/ türemesi Türkçede bilinen, çokça örnekleri olan bir ses olayıdır (Özek, 2014, s. 845). Demre yöresinde bir kelimede tespit edilmiştir: yėsiriysiñ.

Kelime Ortasında Ünsüz Türemesi

/-b-/ türemesi:

-(X)p turur ve türevleri günümüz lehçelerinde olduğu gibi Batı Anadolu ağızlarında da şimdiki zaman işlevinde kullanılır (Tolkun, 2020, s. 2). Yöre ağzında şimdiki zaman ifade eden bu birleşik fiil çekimlerinde zarf fiil ekinden sonra bir /-b-/ türemesi görülmektedir: oḷuPbȯtan, ölüPboturu, ālēPboturḳan.

/-n-/ türemesi:

Demre ağzında aitlik eki -ki'den sonra çokluk eki gelirse bu çokluk ekinden önce bir /-n-/ ünsüzü ortaya çıkmaktadır: hindīkinner, benikinner, bizikinnē.

/-y-/ türemesi:

Ölçünlü dilde olduğu gibi yöre ağzında da vasıta hali ekleşirken ve cevher fiili çekiminde yan yana gelen iki ünlünün arasına bir /y/ ünsüzü girer: bȭleyidin, çȧpayḷa, zurnayḷa, arabayla.

Bunun dışında birkaç alıntı kelimede görülür: ġayíboḷdu, dayimā.

Bunlar haricinde Demre ağzında vurguyu arttırmak amacıyla bazı ünsüzlerin ikizleşmesi bir ünsüz türemesi olarak değerlendirilebilir: ġaşşıġ, ökküs, ėşşēñi, güççük, bėşşini, döşşek, fişşek, ġazzıġ.

Kelime Sonunda Ünsüz Türemesi

Boğumlanma açısından basitleşme niteliği gösteren Güney-Batı Anadolu ağızları, herhangi bir yapı özelliği bulunmayan ve boğumlanmada normalden fazla emek isteyen parazit ünsüzlere dayanıklı değildir (Korkmaz, 1994b, s. 82-83). Buna karşın yöre ağzında sistemli olarak *i-* ek fiilinin görülen geçmiş zamanının üçüncü şahıs çekimi ile fiillerin hikâye birleşik çekiminde son seste bir -n görülür. Korkmaz bu durumun Güney-Batı Anadolu ağızlarında da

görüldüğünü ifade eder (Korkmaz, 1994b, s. 82-83). Bu /-n/sesi ilk bakışta türeme gibi görünse de Ana Altaycada iyelik ifade eden 3. şahıs zamiri **in*[12] morfeminin bir kalıntısıdır (Pekacar ve Erdem Uçar, 2012, s. 234). oḷmazdın, gėçiṛdilerdin, gėdērdin, nīdin‿u, bōleyidin, güdülüdün, yápıḷmaztın, dikilikdin, vārdın.

Şart çekiminde bir kelimede son seste /m/ ünsüzü türemiştir: halbīsem.

Göçüşme

Türkçede yan yana olan iki ünsüzün söyleyişi kolaylaştırmak için yer değiştirmesi olayına göçüşme denir (Banguoğlu, 2007, s. 70). Telaffuz cihazlarının fizyolojik örgüsünden meydana gelen bir gelişme olan göçüşme fonetik bir olaydır (Caferoğlu, 1988b, s. 1). Demre ağzında görülen göçüşme örneklerinden bazıları şunlardır: tesbi, baḷdırcanı, kirpit, tahrȧnanıñ, çılpak, ġırañḷarınï(<kenarlarını), körpü.

Hece Kaynaşması

Heceler kaynaşırken kimi zaman bir ünlünün düşmesi ya da bir hece grubunun düşmesi söz konusu olabilmektedir (Yazıcı Ersoy, 2017, s. 39). Bazı durumlarda da iki ünlü arasında bulunan kimi ünsüzlerin erimesiyle oluşur. Hece kaynaşmasında, ünsüz düşmesinde olduğu gibi kaybolan sesler fonksiyonlarını telafi uzunluğu olarak, kalan diğer hecenin üstüne yüklerler (Gülensoy, 1987, s. 127): durām, dėrmen, kēcek, dikdīñ, bişirdīmizde, ufalíyės, dėvelēñki, vėrecēsīs, ġonuşÇāz, ėlēceñ.

İki kelimenin birleşmesi nedeniyle oluşan örnekler de vardır: ort‿ēri, ġöcāríyė, hindikībi, halbīsem, şėkilkībi, ėvelkībi, ḳapıdākībisi, nīdin, dē mi, nėdelim.

SONUÇ

Demre yöresi ağızları ses özellikleri bakımından incelenmiş ve bu çalışma sonucunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

[12] **in* morfemi ile ilgili farklı görüşler vardır. Bazıları için bk. Poppe, 1965, s. 194; Gemalmaz, 1996, s. 166-167; Alyılmaz, 1999; Başdaş, 2009, s. 638; Sultanzade, 2014, s. 100; Özdemir, 2014, s. 144; Ünal, 2019, s. 53.

1. Demre ağzı, Leyla Karahan'ın (1996) Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması eserinde belirttiği gibi Antalya ağzını da içine alan Batı grubu ağızları içerisinde değerlendirilmektedir.
2. Doğu grubu ve Kuzey Doğu grubuna nazaran Batı grubu ağızlarında yabancı kökenli kelimelerde yer alan uzun ünlülerin normal süreli ünlüye dönüşmesi Demre ağzında da birçok örnekte gerçekleşmiş (aḳĭrabȧ, zȧmannarı, aPdasḷı, láf, tėkĭrar, *hatmȧ*), ancak uzun ünlüyü muhafaza eden örnekler de tespit edilmiştir: sabāḷa, zāten, musāFiriñden.
3. Türkçe kelimelerde birincil (asli) uzun ünlülerin sistemli olarak kullanıldığı görülmektedir: yōḳḳuḳ, çōÇuḳ, ērkek, ōḷdu, gēldiler, vėrdim, ōñ gün, yĭḳār, gēnç, dēcēS, yėyez, dȍrt.
4. Demre ağzında önlük-artlık uyumu yazı diline oranla daha fazla ilerleme göstermiştir. Yöre ağzında yazı dilinde uyuma girmeyen bazı eklerin uyuma girdiği tespit edilmiştir: ġardaşı, ālēPboturḳan, ą̱rdāḳı, òḳarĭḳı, bubamıḳını.
5. Çok heceli kelimelerin sonunda yer alan dar-yuvarlak (/u/, /ü/) ünlüler düzleşmemiştir. İlk hecede karşılaşılan yuvarlak ünlülerin de düzleşmediği tespit edilmiştir.
6. Kelimelerin içinde ve sonunda /ḳ/>/ḫ/ değişimi gerçekleşmez.
7. Arka ve orta damak geniz [ñ]'si Demre ağzında sistemli olarak korunmaktadır.
8. İki ünlü arasında ve son seste yer alan ön damak /g/ sesinin eridiği görülmektedir.
9. Ön ses /y/ ünsüzü Demre ağzında kararsız bir görünüm arz eder.
10. Yöre ağzında patlayıcı ünsüzlerin ikizleşmesi bazı kelimelerde standart olmakla birlikte bu kelimeler haricinde fazla yaygın değildir.
11. Teklik birinci ve ikinci şahıs zamirleri yönelme hali eki aldığında, sistemli olarak *bene, sene* şeklinde kullanılır.
12. Belirli bazı ünsüzlerin yer değiştirmesi olayı kararsız bir görünümdedir.

13. Yöre ağzında *öyle-böyle* kelimeleri /y/ ünsüzü erimiş olarak *ōle-bōle* şeklinde karakteristik bir görünüm arz eder.
14. Kapalı /ė/ ünlüsü yöre ağzında sistemli olarak kullanılmaktadır: yėre, gėşmiş, vėriliyėri, yėdǐ.
15. Demre yöresi ağzında ilk hece dışındaki dudak ünsüzlerinin yanındaki ünlüler düzdür: sabın, yāmır.
16. Eski Anadolu Türkçesinde belirgin olan yuvarlaklaşma eğilimi Demre ağzında görülmez.
17. Orta hecede bulunan geniş ünlünün düşmesi Demre ağzında sistemlidir: bōrdȧ, ġonuşÇāz, ėtçekler, hötlēde.
18. /ḫ/ ünsüzü çok fazla kullanılmaz. Ancak art damak /ġ/'si sistemli bir şekilde kullanılmaktadır: ġaraduzen, ġömuş, ġazan, ġurudurduḳ.
19. Demre yöresi ağzında /r/ sesinin düşmesi sistemli bir görünüm arz eder: daşırīḷar, yėdirǐler, sōna, sėyidelek, aḷàñḷāda, vamadım.
20. Yapılan çalışma sonunda Demre ağzı Karahan'ın tasnifine göre Batı grubu ağızlarının birinci alt grubunda bulunmaktadır. Batı grubuna ait çoğu özellik Karahan'ın tasnifine uygun olarak Demre ağzında tespit edilmiştir. Bununla birlikte yukarıda belirtilen bazı özellikler ise Batı grubu ağızlarının genel karakteristik özelliklerini yansıtmamaktadır.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Akça, H. (2017). Eski Anadolu Türkçesinde kelime başı t-/d- meselesi. *Türkbilig*, (34), 7-24.

Alkaya, E. (2008a). *Sibirya Tatar Türkçesi*. Turkish Studies Yayınları.

Alkaya, E. (2008b). Sibirya Tatar Türkçesindeki uzun ünlüler üzerine bir değerlendirme. *Turkish Studies, 3*(4), 19-42. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.357

Alkaya, E. (2008c). Sibirya Tatar Türkleri ve dilleri. *Turkish Studies, 3*(7), 1-16. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.489

Alyılmaz, C. (1999). Zamir n'si eski bir iyelik ekinin kalıntısı olabilir mi?. *Türk Gramerinin Sorunları II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 403-415.

Antalya Valiliği (2012). *Dünden Bugüne Antalya* (Cilt 1-2). Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, CI., VI. Bölüm.

Antalya Valiliği, http://antalya.gov.tr/demre, Erişim Tarihi: 27.01.2022

Aratan, E. U. (1965). *Kaşgar Ağzından Derlemeler*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Atmaca, E. & Kanık, E. (2021). Antalya ili Gündoğmuş ilçesi ağızlarının standart Türkiye Türkçesinden farklı ses ve şekil bilgisi özellikleri. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar, 5*(17), 91-105. https://doi.org/10.31455/asya.986963

Aydın, M. (2002). *Aybastı Ağzı*. TDK Yayınları.

Banguoğlu, T. (1959). *Türk Grameri, Birinci Bölüm: Sesbilgisi*. TDK Yayınları.

Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*. TDK Yayınları.

Başdaş, C. (2009). Orhun Abidelerinde iyelik, belirtme ve yükleme hâli. *Turkish Studies, 4*(8), 623-643. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.968

Boeschoten, H. (2000). Avrupa Türkçesinde Anadolu ağızlarının yansımaları. A. Sumru Özsoy ve Eser E. Taylan (Ed.), *Türkçenin Ağızları Çalıştay bildirileri kitabı* içinde (ss. 93-97). Boğaziçi Yayınları.

Boev, E. (1972). Bulgaristan Türk ağızlarında içses konson benzeşmesi. *Bilimsel Bildiriler kitabı* içinde (ss. 215-228). TDK Yayınları.

Bozkurt, M. F. (1978). Kabil Avşar ağzı. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1977,* 205-261.

Bozkurt, M. F. (1981). Afganistan'da bir Türkmen ağzı. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1978-1979*, 39-79.

Bulduk, T. B. (2018). Kelime başında y foneminin düşmesi: Kâbûs-nâme ve Türkiye Türkçesi ağızları örneği. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *10*(30), 944-991.

Buluç, S. (1972). Mendeli (Irak) ağzının özellikleri. *Bilimsel Bildiriler kitabı* içinde (ss. 181-183). TDK Yayınları.

Bulut. S. (2013). Türkiye Türkçesi ağızları üzerine çalışma yapılmayan il ve ilçeler. *Turkish Studies, 8*(1), 1129-1149. http://dx.doi.org/10.7827/ TurkishStudies.4358

Bulut, S. (2017). Serik (Antalya) Yörükleri ağzından "Derleme Sözlüğü"ne katkılar. *Route Educational and Social Science Journal, 4*(5), 127-141.

Bulut, S. (2018). *Gümüşhane İli ve Yöresi Ağızları Söz Varlığı.* Gazi Kitabevi.

Bulut, S. (2020). Giresun ili ve yöresi ağızlarında kullanılan geniş zaman çokluk 1. şahıs olumsuzluk eki: {-mazuḳ/ġ; - mezük/g}. *Tarih Okulu Dergisi, 13*(XLIX), 4287-4330.

Buran, A. (1997). *Keban Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları*. TDK Yayınları.

Buran, A. (2016) Çağdaş Türk yazı dillerinde ve Türkiye Türkçesi ağızlarında ikincil uzun ünlüler. II. *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*. https://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS%20TURK%20LEHCELERI/ ahmet_buran_turk_yazi_dilleri_uzunluklar.pdf, Erişim Tarihi: 02.08.2022

Caferoğlu, A. (1988a). Anadolu ağızlarında içses ünsüz benzeşmesi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1958*, 1-11.

Caferoğlu, A. (1989b). Konya ilinin Ermenek ağzı. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1972*, 1-16.

Caferoğlu, A. (1964). Anadolu ağızlarında konson değişmeleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1963*, 1-32.

Caferoğlu, A. (1988b). Anadolu ağızlarındaki metathese gelişmesi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1955*, 1-7.

Dallı, H. (1991). *Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Demir, N. & Yılmaz, E. (2006). *Türk Dili El Kitabı*. Grafiker Yayınları.

Demir, N. (2013). *Ankara Örneğinde Ağızların Belgelenmesi.* TDK Yayınları.

Develi, H. (1995). *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar.* TDK Yayınları.

Doerfer, G. (1989). İran'daki Türk dilleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1969*, 1-11.

Eker, S. (2017). *Çağdaş Türk Dili*. Grafiker Yayınları.

Emet, E. (2008). *Doğu Türkistan Uygur Ağızları*. TDK Yayınları.

Ercilasun, A. B. (1983). *Kars İli Ağızları*. Gazi Üniversitesi Yayınları.

Erdem, M. D. & Bölük, R. (2011). Kaş (Antalya) ağzı ses özellikleri üzerine. *Turkish Studies, 6*(1), 411-452. http://dx.doi.org/10.7827/Turkish Studies.2171

Erdem, M. D. & Bölük, R. (2012). *Antalya ve Yöresi Ağızları*. Gazi Kitabevi.

Erdem, M. D. (2008). Anadolu Ağızlarında görülen birincil ünlü uzunlukları üzerine. *Turkish Studies, 3*(3), 502-562. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.350

Ergin, M. (2004). *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Basım-Yayın.

Ersoylu, H. (2000). Türkçenin bazı yabancı kökenli kelimelerindeki damaksı genizsileşme. *İlmî Araştırmalar*, (9), 97-104.

Gabain, A. V. (1988). *Eski Türkçenin Grameri* (Mehmet Akalın, çev.). TDK Yayınları.

Gemalmaz, E. (1995). *Erzurum İli Ağızları* (Cilt 1-3). TDK Yayınları.

Gemalmaz, E. (1996). Türkçede isim tamlamalarının derin yapısı. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 4*, 165-172. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/issue/2856/39553

Gökçür, E. (2016). Türkmen Türkçesinde birincil uzun ünlüler. *The Journal of Academic Social Science Studies,* (47), 235-253. http://dx.doi.org/ 10.9761/JASSS3460

Gülensoy, T. (1987). Rumeli ağızlarının sesbilgisi üzerine bir deneme. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1984*, 87-147.

Gülensoy, T. (1988). *Kütahya ve Yöresi Ağızları*. TDK Yayınları.

Gülensoy, T. & Alkaya, E. (2011). *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*. Akçağ Yayınları.

Gülensoy, T., Küçüker, P., & Amanoğlu, E. K. (2009). *Nahçıvan Ağzı*. TDK Yayınları.

Gülseren, C. (2000). *Malatya İli Ağızları*. TDK Yayınları.

Gülsevin, G. (2004). Ağız tartışmalarında ses özelliklerinin sınıflandırılması üzerine düşünceler ve Uşak ili ağzı örneği. *İlmî Araştırmalar*, (18), 31-44.

Gülsevin, G. (2008). Türkiye Türkçesi ağızlarında Kıpçakça denilen unsurlar üzerine 2: (ç>ş değişmesi). *Turkish Studies, 3*(3), 378-387. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.345

Gülsevin, G. (2010). *Yaşayan ve Tarihî Türkiye Türkçesi Ağızları*. Özel Kitaplar.

Günay, T. (1978). *Rize İli Ağızları*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Günşen, A. (2000). *Kırşehir ve Yöresi Ağızları*. TDK Yayınları.

Hunutlu, Ü. (2018). Türkçede K->G- ve T->D- tonlulaşması üzerine düşünceler. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED),* 161-186. http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3934

İlhan, N. (2009). Türk dilinde ünsüz düşmesi, nedenleri ve türleri. *Zeitschrift für die Welt der Türken (ZfWT), 1*(2), 43-55.

Kalay, E. (1998). *Edirne İli Ağızları*. TDK Yayınları.

Karahan L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması.* TDK Yayınları.

Korkmaz, Z. (1994a). *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*. TDK Yayınları.

Korkmaz, Z. (1994b). *Güney-Batı Anadolu Ağızları Ses Bilgisi (Fonetik).* TDK Yayınları.

Korkmaz, Z. (1995a). Anadolu ağız araştırmalarına toplu bir bakış. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar* C. II, (ss. 232-248). TDK Yayınları.

Korkmaz, Z. (1995b). Batı Anadolu ağızlarında aslî ünlü uzunlukları hakkında. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar,* C. II, (ss. 123-127 TDK Yayınları.

Olcay, S. (1995). *Erzurum Ağzı*. TDK Yayınları.

Özdemir, H. (2014). III. Teklik kişi iyelik eki +(s)I ve zamir n'si üzerine bir değerlendirme denemesi. *Dil Araştırmaları,* Bahar, (14), 137-145.

Özek, F. (2014). Türkiye Türkçesi ağızlarında ön ses /y-/ türemesi. *Turkish Studies, 9*(9), 843-853. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7302

Özkan, F. (1997). *Osmaniye Tatar Ağzı.* TDK Yayınları.

Pekacar, Ç. & Erdem Uçar, F. M. (2012). Nevşehir ve diğer Anadolu ağızlarında fiillerin teklik 3. şahıs çekimlerinde /n/ sesi. Adem Öger (Ed.), *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu 16-19 Kasım 2011. bildirileri kitabı* içinde (ss. 225-235). Grafiker-Ofset Matbaacılık.

Poppe, N. (1965). *Introduction to Altaic Linguistics*. Harrassowitz.

Sağır, M. (1995). *Erzincan ve Yöresi Ağızları.* TDK Yayınları.

Sağır, M. (1997a). Anadolu ağızlarında ünlüler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1995*, 377-390.

Sağır, M. (1997b). Anadolu ağızlarında ünsüzler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1995*, 391-409.

Sağır, M. (1999). Anadolu ağızlarında ünlüler ünsüzler. *3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996* içinde (ss. 987-996). TDK Yayınları.

Sevortyan, Y. V. (1972). Türk dillerinde kelime başındaki ünsüzlerin düşmesi. *Bilimsel Bildiriler* kitabı içinde (ss. 543-550). TDK Yayınları.

Stachowski, M. (2010). Genel Türkçe bağlamında Türkiye Türkçesinde şimdi ve işte sözcüklerinin etimolojisi (Hülya Kaya, çev.). *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 57*(2009/1), 93-98. https://dergipark.org.tr/en/pub/belleten/issue/45450/570481

Sultanzade, V. (2014). Zamir n'sinin kaynağı hakkında. *Dil Araştırmaları,* (15), 95-104.

Şanlı, C. (1996). Kırklareli ağızlarında ses olayları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1994*, 117-122.

Tabaklar, Ö. (1996). Türkmen Türkçesinde ünlülerin uzun okunmasını gerektiren durumlar ve eklerdeki uzun ünlüler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1994*, 145-155.

Tansu, M. (1963). *Durgun Genel Ses Bilgisi ve Türkçe*. TDK Yayınları.

Türk Dil Kurumu (1972). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* (Cilt 1-6). TDK Yayınları.

Tekin, T. (1995). *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*. Mehmet Ölmez, (Haz.). Simurg Yayıncılık.

Tepeli, Y. (2010). Demre ağzı ve dil özellikleri. *Myra/Demre Sempozyumu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Akdeniz Üniversitesi, 9-11 Nisan 2010, Demre-Antalya.

Timurtaş, F. K. (1977). *Eski Türkiye Türkçesi.* İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Tolkun, S. (2020). Doğu Türkçesi tarihî metinlerinde -(X)p turur biçimbiriminin kullanımı üzerine. *Uluslararası İdil - Ural ve Türkistan Araştırmaları Dergisi (IJVUTS), 2*(3), 1- 27.

Tosun, İ. (2016). *Ardahan İli Ağızlarının Ses ve Şekil Özellikleri*. Payda Yayıncılık.

TUIK, https://cip.tuik.gov.tr/# Erişim tarihi 30.11.2022

Ünal, O. (2019). Türkçe üçüncü tekil şahıs iyelik ekinin ve pronominal /n/ sesinin kökeni üzerine. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED),* (64), 47-64. http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4038

Yalçın, S. K. (2009). *Çağdaş Türk Lehçelerinde Ünlüler*. Yayımlanmamış doktora tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yazıcı Ersoy, H. (2017). Türkçede ses düşmesi/hece kaynaşması problemi: Başkurt Türkçesi örneği. *Dil Araştırmaları*, 20, 35-48.

İnternet Kaynakları

Demre Kaymakamlığı, http://www.demre.gov.tr/demre-tarimi, Erişim tarihi: 27.01.2022

Demre Kaymakamlığı, http://www.demre.gov.tr/demre-turizmi, Erişim tarihi: 27.01.2022

Demre Kaymakamlığı, http://www.demre.gov.tr/tarihce, Erişim tarihi: 27.01.2022

EXTENDED ABSTRACT

A Brief History of Demre

Myra, as it was known in ancient times, was a member of the Lycian League, which was founded in the Hellenistic Period. Myra, which was famous throughout the Middle Ages, is an important Lycian city, thanks to being the place where St. Nicholas was the bishop. Today, Christian Santa Claus events are still

held on December 6th. Demre, which gained the status of a village under the name of Eynihal in 1904, became a town with the merger of 4 villages in 1968, and a district with the name Kale in 1987. In 2005, the name of the Kale was changed to Demre. Although its economy is based on agriculture, tourism activities have also been revived in recent years. (http://antalya.gov.tr/demre). According to the TUIK data of 2021, the district's total its population is 27, 150 (https://cip.tuik.gov.tr/#).

Aim: In order to understand the sound structure of a language, it will be insufficient to examine only the written language of that language. In this respect, researching and examining local dialects has an important place in illuminating some areas that remain dark in the language. Therefore, in this study, it is aimed to reveal the sound characteristics of Demre district of Antalya province.

Method: In order to examine the sound characteristics of the Demre dialect, selected texts were used. In the phonology section, under the title of vowels and consonants, vowels and consonants that are not used in the local dialect and have different articulation points have been identified. Then, by giving the characteristics of these sounds, some sound events that occurred between them were tried to be given with their reasons and examples were shown.

Conclusion: In this section, the dialects of the Demre region were examined in terms of their sound characteristics and the following conclusions were reached as a result of this study:

1. Demre dialect is evaluated within the dialects of the Western group, which also includes the Antalya dialect, as Leyla Karahan (1996) stated in her work Anadolu Agizlarinin Siniflandirilmasi.

2. Compared to the Eastern group and the North Eastern group, the conversion of long vowels in foreign-origin words into normal-term vowels in the Western group dialects also took place in many examples in Demre dialect (aḳīrabȧ, zȧmannarı, aPdasḷı, láf, tėkĭrar, hatmȧ.), but the long vowel is preserved. examples have also been identified: sabāḷa, zāten, musāFiriñden.

3. Primary (original) in Turkish words the systematic use of vowels appears long. yōḳḷuḳ, ç̣ōÇuḳ, ē̆rkek, ōḷdu, gē̆ldiler, vē̆rdim, ōñ gün, yĭ̄ḳār, gēnç, dē̆cēS, yē̆yez, dō̄rt.

4. Apron-artifact harmony in the Demre dialect showed more progress than the written language. It has been determined that some suffixes that do not fit in the

written language in the local dialect are compatible. ġardaşı, ālēPboturḳan, ą̱rdāḳı, ȯḳarĭḳı, bubamıḳını.

5. Semi-vocalss (/u/, /ü/) at the end of polysyllabic words are not flattened. It has been determined that the round vowels encountered in the first syllable are not flattened either.

6. The change of /ḳ/>/ḫ/ in inner and final sound does not occur in the local dialect.

7. Posterior and middle palate nasal [ñ] sound Demre it is systematically protected in its dialect.

8. It is seen that the front palate /g/ sound, which is located between two vowels and in the last sound, melts.

9. The protophonic /y/ consonant sounds have unstable in Demre dialect.

10. Although the twining of explosive consonants in the dialect is standard in some words, it is not very common except for these words.

11. When singular first and second person pronouns have an inclination suffix, *bene* and *sene* is used.

12. Displacement of certain consonants looks unstable.

13. In the dialect of the region, such words have a characteristic appearance as *ȭle-bȭle* with the /y/ consonant fused.

14. The closed /ė/ vowel is used systematically in the local dialect.

15. In the dialect of Demre region, the vowels next to the lip consonants except the first syllable are straight. sabın, yāmır.

16. The rounding tendency, which is evident in Old Anatolian Turkish, is not seen in the Demre dialect.

17. The drop of the wide vowel in the middle syllable is systematic in the mouth of Demre.

18. The consonant /ḫ/ is not used too much. However, the posterior palate /ġ/ is used systematically.

19. The decrease of the /r/ sound in the dialect of Demre region presents a systematic appearance.

20. At the end of the study, Demre dialect is in the first subgroup of Western group dialects according to Karahan's classification. Most features belonging to the western group were identified in the Demre mouth in accordance with the classification of Karahan. However, some of the above-mentioned features are the general characteristics of Western group dialects does not reflect its characteristics.